

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Познякова Світлана Василівна

учитель географії та біології

Білоцерківський ліцей «МАН»

Білоцерківської міської ради Київської області, Україна

Сучасна екологічна ситуація в Україні та світі загалом актуалізує введення екологічної складової в структуру компетентності здобувача освіти, зокрема і його громадянської компетентності, що дозволить йому в майбутньому своєчасно знаходити правильні рішення в проблемних екологічних ситуаціях. Із позицій широковпроваджуваного нині компетентнісного підходу загальним інтегрованим результатом реалізації ключових компетентностей НУШ, зокрема «Екологічна грамотність і здорове життя», є саме екологічна компетентність.

Центральним елементом системи *формування екологічної компетентності учнів у закладах загальної середньої освіти* є особистість з екоцентричним типом екологічності свідомості, що характеризується такими ознаками: психологічною залученістю у світ природи, суб'єктивним характером сприйняття природних об'єктів, прагненням до непрагматичної взаємодії зі світом природи. У межах використовуваного компетентнісного підходу можна припустити, що неодмінною рисою екологічно дружньої людини є наявність у неї екологічної компетентності як конкретного індивідуального прояву екологічної культури загалом.

Основою визначення сутності екологічної компетентності є категорія екологічної діяльності, яка зі свого боку пов'язана з екологічною свідомістю, екологічним мисленням і екологічними цінностями. Дефінітивний аналіз поняття «природоохоронна діяльність» підтверджує, що трактування неоднозначне (у психолого-педагогічній літературі екоприродоохоронна, природоохоронна та інші види діяльності), однак, у будь-якому випадку необхідно виходити з того, що основою особистості людини є сукупність її ставлень до світу, які реалізуються через діяльність, точніше через сукупність різноманітних видів діяльності.

Екологічну діяльність можна розглядати як компонент соціальної, що відображає ставлення суспільства до природи та містить взаємодії суб'єкта цієї діяльності з її об'єктом, тобто екосередовищем, що викликає певні екологічні наслідки, позитивні чи негативні результати. Отже, умови екологічної діяльності пов'язані з таким способом взаємодії між людиною і природою, у яких людина не тільки використовує та організовує природні процеси, але і включена в них (що характерно для ведення сільського господарства), водночас здатна створювати процеси, які стають частиною природного середовища. Як і будь-який інший вид людської діяльності, екологічна визначається якістю свідомості (зокрема, екологічної), що дозволяє людині набувати властивостей суб'єкта, який не тільки змінює або перетворює, але і створює екологічне середовище [6].

Існує два підходи до визначення екологічної свідомості, які видаються дуже продуктивними для розуміння сутності екологічної компетентності та компетентності, на відміну від екологічної грамотності та освіти.

Гносеологічний підхід заснований на фундаментальному характері пізнавального ставлення до світу. Свідомість суб'єкта гносеологічного типу виконує

рефлексивну й регулятивну функції, опосередковуючи його діяльність відносно світу від моменту постановки мети до її досягнення. У цьому аспекті логічно представити основні компоненти змісту компетентності як сукупність знань, умінь, досвіду виконання теоретичних і практичних дій. Водночас слід зазначити, що розуміння життя як діяльності не означає зведення його до безлічі окремих дій. Це цілісність як одна з багатьох його характеристик, сутність компетентності також можна охарактеризувати в ролі єдності життєвих проявів людини як особистості, їхню відносну стійкість у часі та просторі.

Онтологічний підхід суть компетентності вбачає в тому, що вона визначає взаємодію людини зі світом, у якій цей світ переживається. як здатний задовольнити широкий спектр потреб, стає значущим для людини, і вона відчуває, що має можливість освоїти оцей значний світ. Такий стан повноти буття може бути досить стійким у тому випадку, коли він є результатом ненавчених уявлень, а адекватного психічного відображення об'єктивної значущості світу і власних об'єктивних можливостей, тобто індивідуальна компетентність, яка виступає змістовною домінантою суб'єктивного світу особистості. Таким чином, онтологічний підхід до визначення компетентності полягає в тому, що її можна розглядати як форму буття, яка реалізується у взаємодії людини. зі світом.

Отже, рушійними силами процесу розвитку екологічної компетентності здобувачів освіти є вирішення проблем довкілля через визначення протиріччя, наприклад, між бажанням людини жити в екологічно більш сприятливих, безпечних умовах і відсутністю умов та можливостей для цього. Такі протиріччя вирішуються в природоохоронній діяльності, об'єкт, предмет і зміст якої подаються нами як компоненти змісту екологічної освіти. Взаємозв'язок екологічної компетентності з іншими категоріями екологічної психології та педагогіки передбачає певна логіка. Екологічні знання, набуті учнями в процесі екологічного виховання, екологічне уявлення в повсякденному житті забезпечують усвідомленню важливості екологічних проблем, розуміння цінності природи здобувачами освіти.

Знання й цінності впливають на формування екологічної свідомості, перетворюються на переконання, які закладають основу екологічного світогляду. Зі свого боку світогляд визначає ідеали особистості, визначає ставлення до природи, яка виявляється в екологічній діяльності – діях, учинках, поведінці, звичках. Іншими словами, екологічна поведінка є наслідком реалізації змісту екологічної свідомості.

У змісті екологічної компетентності, на нашу думку, виділяють різні компоненти: мотиваційно-ціннісний, пізнавально-інформаційний, змістовний, діяльнісно-поведінковий; емоційно-вольовий тощо. З огляду на принцип психологічної єдності свідомості і діяльності, спираючись на дослідження структури компетенцій учнів, доцільно представити структуру екологічної компетентності в формі п'яти компонентів: ціннісно-сміслового, мотиваційного, когнітивного, практично-діяльнісного, емоційно-вольового.

Існує два основні підходи до відбору змісту екологічної компетентності. Предметний підхід передбачає виявлення проявів компетентності з конкретного навчального предмета, з'ясування внеску цього предмета у формування відповідних компонентів екологічної компетентності (знань, умінь, навичок та способів діяльності). І хоча це веде лише до реструктуризації та певної інтеграції традиційного змісту освіти, проєктуючи та реалізуючи зміст екологічної компетентності, вважаємо доцільним урахування вимог державного стандарту загальної освіти, де завдяки окремим предметам (природознавство, біологія, хімія, фізика, географія, техніка, історія, суспільствознавство) здійснюється формування окремих

компонентів екологічної компетентності відповідно до алгоритму: визначення цілей, змісту, набуття досвіду екологічної пізнавальної та практичної діяльності. Тож інтегральний характер знань сучасної екології, її спрямованість на задоволення життєвих потреб людини обумовлюють необхідність «включення» учнів як відповідальних громадян у вирішення екологічних проблемних ситуацій незалежно від їхнього майбутнього професійного вибору.

У процесі екологічної діяльності змінюється і сам учень: обсяг знань з різних галузей екології збільшується; формуються навички, орієнтовані на раціональне та дбайливе використання природних ресурсів; відбувається формування і перетворення ціннісних орієнтацій, котрі забезпечують відповідальне ставлення до навколишнього природного середовища та власного здоров'я; розвиток здібностей, особистісних якостей, які дозволяють реалізувати новий стиль поведінки в соціоприродному середовищі, що багато в чому суперечить досвіду попередніх поколінь.

Таким чином, запропонована методика формування екологічної компетентності учнів у закладах загальної середньої освіти орієнтує екологічну освіту не стільки на формування знань, як на розвиток досвіду практичної участі в покращенні довкілля. Екологічна компетентність учнів передбачає усвідомлення її змісту, структури, особливостей довкілля, виявлення та сприяння розв'язанню екологічних проблем, у процесі яких виникають психічні новоутворення у вигляді нових цілей, оцінок, мотивів, установок, що зі свого боку і репрезентує результативність методики.

Список використаних джерел:

1. Бойко, Т. О., & Гаврилюк, О. С. (2023). Формування екологічної компетентності в закладах середньої освіти в контексті інтеграції у європейське навчальне середовище. *Таврійський науковий вісник*, (1), 9-16.
2. Лагутенко, О.Т., Шевченко, В.Г., Настека, Т.М., & Ніколенко, Т.Ю. (2022). Науково-методичні аспекти проблеми формування екологічної змістової лінії учнів старшої школи. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (204), 173–178.
3. Лукаш О. І., Мамотенко А. В. До питання особливостей формування однієї з ключових компетентностей НУШ «Екологічна грамотність і здорове життя». *Світ наукових досліджень : матеріали Міжнар. мультидисциплінар. наук. інтернет-конф.* (Тернопіль, Україна, Ополе, Польща, 24–25 жовт. 2023). Тернопіль ; Ополе, 2023. Вип. 23. С. 105–107.
4. Толочко, С., & Бордюг, Н. (2022). Методологічні засади формування екологічної компетентності школярів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 26 (2), 140–152.
5. Толочко, С. В. (2023). Громадянська ідентичність особистості: актуальність формування та виявлення в сучасній Україні. *Advanced Linguistics*, 11, 181–191.
6. Tolochko, S., Bordiug, N., Mironets, L., Mozul, I., & Tanasiichuk, I. (2023). Forming ecological culture in educational applicants within the context of modern education. *Revista amazonia Investiga*, 12 (61), 41–50.